

Władysław Chojnowski

W sprawie dziedziczenia udziałów w gospodarstwie rolnym : (na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1967 r. III CZP 102/66, ogłoszonej w OSPiKA pod poz. 1/I

Palestra 12/9(129), 27-29

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W sprawie dziedziczenia udziałów w gospodarstwie rolnym

(Na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1967 r. III CZP 102/66, ogłoszonej w OSPiKA pod poz. 1/1/68)

W uchwale tej Sąd Najwyższy stwierdza, że „w postępowaniu o dział otwartego przed 5 lipca 1963 r. spadku obejmującego udział w gospodarstwie rolnym i o zniesienie współwłasności tego gospodarstwa — art. LX § 2 przep. wpraw. k.c. zastosowania nie ma. Powołany przepis nie ma zastosowania również do tego (dalszego) spadkobiercy, który zachowując prawo dziedziczenia gospodarstwa rolnego, kontynuuje posiadanie spadkobiercy zmarłego po dniu 5 lipca 1963 r., użytkującego osobiście wydzieloną mu (w drodze nieformalnego działu) część gospodarstwa rolnego należącego do spadku, otwartego przed tą datą”.

Stan faktyczny w tej sprawie przedstawia się, jak następuje:

Antoni B. i syn jego, Jan B., byli w częściach równych współwłaścicielami dwóch nieruchomości: jednej położonej we wsi R. o pow. 4,909 ha i drugiej położonej w K.L. o pow. 2,821 ha. Na nieruchomościach tych prowadzili oddzielne gospodarstwa rolne.

Antoni B. zmarł w 1947 r. Prawo dziedziczenia po nim gospodarstwa rolnego zachowali jego zstępni po 1/4 części. W dniu 2 lipca 1963 r. Jan B. wystąpił z wnioskiem o dział spadku i o zniesienie współwłasności tych nieruchomości.

W toku postępowania zmarła (17.IX.1963 r.) Marianna M., córka Antoniego B., po której udział jej w gospodarstwie rolnym odziedziczyła córka jej, Irena C., stale w tym gospodarstwie również po śmierci matki zatrudniona, która wystąpiła z wnioskiem o wydzielenie jej schedy w naturze.

Sąd Najwyższy rozpatruje tu wypadek przewidziany w art. LX § 2 przep. wpraw. k.c., a więc widocznie spadkobiercy Antoniego B. osobiście użytkowali wydzielone im części gospodarstwa rolnego.

W myśl art. 689 k.p.c. można połączyć postępowanie o dział spadku z postępowaniem o zniesienie współwłasności, co nie powinno oczywiście mieć żadnego wpływu na rozstrzygnięcie sprawy.

Sąd Najwyższy stwierdza, że jeżeli przedmiot spadku stanowi udział spadkodawcy w nieruchomości rolnej, to art. LX § 2 przep. wpraw. k.c. nie ma zastosowania. Wynikać to ma z przedmiotu działu (udział współwłasności, a nie określona nieruchomość). W następstwie możliwe byłoby tylko żądanie zniesienia współwłasności w myśl art. 213 i nast. k.c. między spadkobiercami Antoniego B. a Janem B. Zdaniem Sądu Najwyższego zastosowanie w tym wypadku art. LX § 2 przep. wpraw. nie byłoby także możliwe.

W końcu Sąd Najwyższy mówi, że uprawnienia z powyższego artykułu mają charakter ściśle osobisty i nie mogą być dziedziczone stosownie do art. 922 § 2 w związku z art. 1058 k.c. Rozstrzygnięcie odmienne prowadziłyby do dalszego

rozdrobienia gospodarstwa rolnego po otwarciu spadku po dniu 4 lipca 1963 r. w razie dalszego faktycznego podziału.

W związku z tymi wywodami trzeba przytoczyć treść uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24.I.1966 r. III CO 81/65, omówionej już przeze mnie w artykule pt.: Niektóre zagadnienia z dziedziny zbycia, zniesienia współwłasności i dziedziczenia gospodarstw rolnych („Palestra” nr 4/67). Sąd Najwyższy wyjaśnił w tej uchwale, że zespół użytków rolnych zorganizowany w ramach jednego lub kilku udziałów we współwłasności jednej nieruchomości w gospodarstwo rolne jest gospodarstwem rolnym w rozumieniu art. 166 § 1 zd. 2 k.c. Oczywiście chodzić tu będzie o stany faktyczne sprzed 5 lipca 1963 r.

Według brzmienia § 2 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. (Dz. U. Nr 45, poz. 304) gospodarstwo rolne może być zorganizowane na udziałach w dwóch lub więcej nieruchomościach rolnych, jeżeli przed dniem 5 lipca 1963 r. zespół tych gruntów stanowił odrębną całość gospodarczą, zorganizowaną przez współwłaściciela, w ramach jednego udziału we współwłasności poszczególnych nieruchomości rolnych.

W artykule swym doszedłem do wniosku, że jeżeli współwłaściciele faktycznie podzielili się nieruchomością przed dniem 5 lipca 1963 r. i zorganizowali na swoich udziałach gospodarstwa rolne, to w myśl art. 213 w związku z art. 166 § 1 zd. 2 k.c. żadne normy obszarowe przy zniesieniu współwłasności nie obowiązują i podział dopuszczalny jest według dotychczasowego stanu posiadania bez potrzeby uzyskiwania decyzji przez organ rady narodowej do spraw rolnych.

Takie właśnie stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z 16 czerwca 1967 r. III CZP 42/67, ogłoszonej w „Informacji Prawniczej” nr 7—8/67 pod poz. 9, w której czytamy:

„W wypadku gdy przed 5 lipca 1963 r. współwłaściciele zorganizowali odrębne gospodarstwa rolne na wspólnej nieruchomości, podział tej nieruchomości (podkreślenie moje — W. Ch.) jest dopuszczalny bez zachowania wymagań przewidzianych w art. 163 w związku z art. 213 k.c.”.

Stanowisko to nie jest przypadkowe, bo potwierdził je Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 4 lipca 1967 r. III CZP 50/67, ogłoszonym w tejże „Informacji Prawniczej” w nrze 10/67 pod poz. 2:

„W wypadku gdy współwłaściciele podzielili faktycznie przed dniem 5 lipca 1963 r. wspólną nieruchomość rolną na części wchodzące w skład gospodarstw rolnych prowadzonych przez poszczególnych współwłaścicieli — przepisy art. 213 i 163 k.c. nie stoją na przeszkodzie zniesieniu współwłasności wymienionej nieruchomości przez jej podział”.

Wbrew temu, co pisze Sąd Najwyższy w krytykowanej uchwale, art. LX § 2 przep. wpraw. k.c. wcale nie mówi o nieruchomościach, a tylko o użytkowaniu osobistym części gospodarstwa rolnego. Jak wiadomo zaś z tego, co wyżej powiedziałem, gospodarstwo rolne może być zorganizowane na ułamkowej części jednej lub kilku nieruchomości i tylko ta cecha decyduje o możliwości podziału.

Jest rzeczą niewątpliwą, że po dniu 4 lipca 1963 r. nie można dokonać nieformalnego podziału gospodarstwa rolnego ze skutkiem z art. LX § 2 przep. wpraw. k.c., ponieważ w przepisie tym mówi się wyraźnie o podziale sprzed 5 lipca 1963 r. i nad tym zagadnieniem nie ma się co zatrzymywać.

Jeśli chodzi o Irenę C. (wnuczkę Antoniego B.), to matka jej miała zorganizowane gospodarstwo rolne w ramach swego udziału, które to gospodarstwo rol-

ne odziedziczyła ona po matce ze wszystkimi jej uprawnieniami (art. 922 i 1058 k.c.). Są to prawa majątkowe, które nie są, oczywiście, związane z osobą zmarłego, jak np. te prawa, o których mówię w swoim „Prawie spadkowym” na str. 15—21 (użyczenie rzeczy, umowa o pracę, zlecenie, użytkowanie, prowadzenie przemysłu koncesjonowanego itd.).

Przytoczenie argumentów i orzecznictwa w sprawie możliwości podziału nieruchomości rolnej, której współwłaściciele przed 5 lipca 1963 r. faktycznie się nią podzielili i zorganizowali na swych udziałach gospodarstwa rolne, było potrzebne po to, by wykazać, że ustawodawca (i powołane przeze mnie orzecznictwo) w sposób jednakowy rozwiązał problem podziału nieruchomości rolnych — zarówno gdy chodzi o współwłaścicieli, jak i gdy chodzi o spadkobierców — tylko w oddzielnych przepisach, *ratio legis* zaś tych przepisów leży w poszanowaniu przez niego powstałych stanów faktycznych. W Polsce jest około 200 000 gospodarstw zorganizowanych na udziałach. Do tak poważnego problemu należało się ustosunkować w sposób życiowy i praktyczny i uznać te stany faktyczne.

Przepis wprowadzający na wzór art. LX § 2 nie był tu potrzebny, gdyż przepisy prawa rzeczowego w zasadzie mają moc wsteczną (art. XXXVIII przep. wpraw. k.c.), zagadnienie więc to znalazło rozwiązanie w art. 213 k.c.

Stanowisko moje znajduje ponadto poparcie w ostatnio ogłoszonym w „Informacji Prawniczej” (nr 1/68) orzeczeniu SN z 14.XI.1967 r. III CZP 74/67 następującej treści:

„3. W postępowaniu o podział gospodarstwa rolnego należącego w częściach ułamkowych do dwóch współwłaścicieli, z których jeden zmarł przed 5 lipca 1963 r., a drugi po tej dacie, dopuszczalny jest podział bez zachowania przepisów o normach obszarowych w takim wypadku, gdy spadkobiercy tych właścicieli podzielili się faktycznie tym gospodarstwem przed dniem 5 lipca 1963 r., w następstwie czego użytkują osobiście wydzielone części tego gospodarstwa”.

EMIL MERZ

Rozważania z zakresu praworządności wykonania kary pozbawienia wolności

(w świetle zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 lutego 1966 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności — Dz. Urz. Min. Spr. Nr 2, poz. 12)

Redakcja uważa za stosowne poinformować czytelników, że autor nie uwzględnił w niniejszym opracowaniu propozycji ustawodawczych zawartych w projekcie prawa karnego wykonawczego (Wydawnictwo Prawnicze,